
УДК: 327(497.1:73)“1946“
COBISS.SR-ID 161773321
DOI број: 10.5937/vig2402091M

Језик рада: Српски
Примљен: 23.11.2024.
Прихваћен: 30.12.2024
Тип рада: оригиналан научни рад

Др Татјана Милошевић, научни сарадник
Институт за стратегијска истраживања
Београд, Република Србија
E-mail: tatjana74.milosevic@gmail.com

СЕНКЕ РАТА ПОСЛЕ РАТА: ОБАРАЊЕ АМЕРИЧКОГ АВИОНА С-47 ИЗНАД ЈУГОСЛАВИЈЕ 1946. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: Рад је настао на основу истраживања архивске грађе адекватних фондова Архива Југославије, објављене архивске грађе и релевантне литературе. У њему су анализиране основне детерминанте и садржајне одреднице југословенско-америчких односа непосредно након завршетка Другог светског рата са посебним освртом на обарање америчког авиона С-47. Истовремено су апострофиране рефлексије овог инцидента на узајамне односе две земље у перспективи.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Југославија, Сједињене Америчке Државе, Тито, Патерсон, Тршћанска криза, авиони, прелети, преговори, инциденти, ЈНА.

Крај Другог светског рата означио је почетак дуготрајног сукоба између САД и СССР-а. За САД је читав рат, уз релативно мале губитке, значио убрзани економски раст и увећање моћи у глобалним финансијским оквирима, као и краткотрајну „тапију моћи” у виду поседовања атомске бомбе. Истовремено, СССР је из рата изашао са огромним људским и материјалним губицима, али и таквом војном силом која је сопствени поредак могла наметнути остатку Европе. С једне стране, Совјетски Савез је израстао у „војног џина” док је с друге био „економски патуљак”.¹

Хладни рат је избио практично одмах након завршетка Другог светског рата, али је трајао седам пута дуже. Биполарни америчко-совјетски сукоб око глобалне супремације представљао је остварење геополитичких теорија. Водио се између водеће светске поморске силе (САД), доминантне на два океана и водеће светске копнене силе (СССР) која је заузимала простор у срцу Евроазије.²

Југославија је у том глобалном сукобу, у првим турбулентним годинама, прешла пут од најоданијег совјетског сателита до невољног западног савезника који је примао америчку војну помоћ током педесетих година XX века. У Другом светском рату, поред САД, Велике Британије и Совјетског Савеза, једини организовани отпор силама Осовине, који је резултирао стварањем озбиљне и респектабилне војне силе, пружала је Југославија. Однос врховног команданта Народноослободилачке војске Југославије (НОВЈ) Тита³ и партизанског покрета према савезницима био је током Другог светског рата умногоме одређен идеолошком блискошћу са Совјетима и стварном потребом за помоћи у храни, муницији, оружју и подршци из ваздуха од западних савезника. Тај однос резултирао је компромисом између Краљевске владе у избеглиштву, с једне, и Тита и партизанског покрета с друге стране. Након што је краљ Петар II Карађорђевић⁴, у

¹ Henri Kisindžer, *Diplomatija* (Beograd: Klub PLUS, 2016), 10.

² Zbignjev Bžežinski, *Velika šahovska tabla* (Podgorica: CID, 2001), 11.

³ Јосип Броз Тито (1892–1980) вођа југословенских партизана, доживотни председник, маршал Југославије и врховни командант. Примео је 98 страних одликовања, укључујући и Орден Легије части. Један је од оснивача Покрета несврстаних. Супротставио се 1948. године историјским НЕ Стаљину и изабрао сопствени пут у социјализам. Иако комуниста, није се либио да од Американаца прима војну помоћ у периоду од 1951. до 1957. године.

⁴ Петар II Карађорђевић (1923–1970) био је трећи и последњи краљ Краљевине Југославије. Син је краља Александра и краљице Марије. У време убиства краља Александра, 1934. године у Марсељу, био је малолетан, па је уместо њега владало Намесништво на челу са кнезом Павлом Карађорђевићем. После војног пуча 27. марта 1941,

јуну 1944. године, именовао Ивана Шубашића⁵ за председника Владе у избеглиштву, отпочели су преговори са Титом. Први сусрет између њих двојице десио се средином јуна 1944. на Вису. Није случајно да је, само три месеца касније, Тито авионом С-47 отпутовао у Румунију, а одатле у Москву где се срео са Јосифом Висарионовичем Стаљином⁶. Том приликом Тито је добио уверавања од Стаљина да ће добити војну помоћ од Совјета у већем обиму од траженог. То је значило да би до краја 1944. било наоружано 12 копнених и две ваздухопловне дивизије.⁷ Међутим, Тито се вратио у Југославију љут, јер је поред обећане војне помоћи од Стаљина добио и директиву да мора наставити сарадњу са краљем, односно са Владом у избеглиштву. Својим најближим сарадницима се жалио на овај разговор са Стаљином уз питање и/или тврдњу „неће народ сад испустити све што је постигао“.⁸ Ипак, у складу са Стаљиновим инструкцијама, Тито и Шубашић су 1. новембра 1944. у већ ослобођеном Београду склопили споразум о формирању мешовите владе.⁹

Улога Американаца у догађајима током 1944. године у Југославији није била велика. Углавном су преговори око будућности Југославије текли на релацији између Черчила и Стаљина. То, наравно, не значи да контакти нису постојали, као ни да Американци нису желели да се лично увере у стање ствари на југословенском ратишту. У том периоду је чак деловало да ће се савезнички односи позитивно развијати. Маршал и председник Владе Јосип Броз Тито писао је, средином марта 1944. године, америчком председнику Рузвелту у којем

проглашен је пунолетним. Заједно са Владом, након напада Немачке на Југославију, одведен је у избеглиштво у Лондон. Одлуком Уставотворне скупштине ФНРЈ од 29. новембра 1945, краљ Петар је збачен и проглашена је република. Умро је у САД, где је и живео након рата, од цирозе јетре.

⁵ Иван Шубашић (1892–1955) био је хрватски и југословенски политичар, функционер Хрватске сељачке странке, близак Карађорђевићима. Након стварања Бановине Хрватске постао је њен бан. Заједно са краљем и Владом избегао је у Лондон. Био је председник последње емигрантске владе, као и потпредседник Владе Тито–Шубашић. Умро је у Загребу 1955. године.

⁶ Јосиф Висарионович Стаљин (1878–1953) владао је Совјетским Савезом као Генерални секретар Централног комитета Комунистичке партије од 1922. до смрти 1953. године. Одговоран је за Велику чистку («Велики терор»), као и Холодомор – велику глад у Украјини. Заједно са Рузвелтом и Черчилом чинио је Велику тројку која је поразила Хитлерову Немачку.

⁷ *Документа о спољној политици Југославије. Југославија и СССР. Сусрети и разговори на највишем нивоу руководиоца Југославије и СССР 1946–1964*, том 1, (Београд: Архив Југославије, 2014), 5.

⁸ Твртко Јакovina, *Амерички комунистички saveznik. Hrvati, Titova Jugoslavija i Sjedinjene Američke Države 1945–1955* (Zagreb: Profil, 2003), 23.

⁹ Исто, 23.

му се захвалио на послатој помоћи у материјалу и авијацији. Том приликом је истакао да је отпор окупатора још увек јак, посебно због домаћих издајника „у лицу Недића, Павелића, Рупника и Драже Михаиловића”. На крају писма Тито је изразио наду да ће обнову Југославије у перспективи политички и економски подржати Америка.¹⁰

Неколико месеци касније, на свечаном банкету у част 27-годишњице Октобарске револуције, врховни командант НОВЈ Тито нагласио је да се у истим редовима налазе народи Совјетског Савеза, Велике Британије, САД и Југославије и истакао савезнички карактер односа. Истим поводом шеф америчке војне мисије Чарлс Вилер Тајер изразио је очекивање да ће „ова страшна борба, која се води на земљи, у ваздуху и на мору, сковати и очеличити једно чврсто пријатељство и савезништво између земаља Совјетског Савеза, Британске империје и Америке” и наздравио маршалу Титу, Стаљину, Црвеној Армији и НОВ Југославије.¹¹ Но, без обзира на позитивне тонове и размењене здравице, и у овом периоду је било првих знакова будућег неразумевања и неслагања.¹²

Рат се ближио крају, а невољни савезници су почели да заузимају своје позиције. Сједињене Државе и Југославија обнављају дипломатске односе. У Вашингтон је послат Станоје Симић,¹³ који предаје акредитиве крајем априла 1945. године. У Београд је, крајем марта, делегиран Ричард Ц. Патерсон млађи, који је до тада био амбасадор

¹⁰ *Dokumenta o spoljnoj politici Jugoslavije. Jugoslavija – Sjedinjene Američke Države. Poruke predsednika Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država 1944–1980*, (priredili Miladin Milošević, Nada Pantelić), (Београд: Архив Југославије), 2014.

¹¹ Архив Југославије, Кабинет маршала Југославије, АЈ КМЈ 1-2-Ц/1 *Свечани банкет у част 27-годишњице велике Октобарске социјалистичке револуције*.

¹² АЈ КМЈ 1-3-6/719 *Бакарићев извештај о разговору с помоћником амбасадора Норденом, Марфијем представником Стејт Департмента...21. 9.1944*. Проблеми између САД и НОВЈ настали су због америчке мисије при Југословенској војсци у отаџбини, као и због Титовог одговора бугарском председнику Владе, који је америчка страна протумачила као примање налога из Москве.

¹³ Рођен је у Београду, јула 1893. године. Отац му је био дипломата, па је и Станоје, 1920. године, ступио у дипломатску службу. Током каријере радио је у Бриселу, Будимпешти, Тирани, конзулату у Задру и у Паризу, где је остао све до 1938. године. У једном тренутку, током 1939. године, био је пензионисан, али веома брзо поново активиран, како би радио као дипломатски агент у Дипломатској агенцији у Братислави, након немачке окупације Чехословачке. Слом Краљевине га затиче у Каиру, и та околност га доводи у средиште збивања. Већ 1942. Симић се налази на месту посланика у Москви, где се, иако званично амбасадор Краљевине Југославије, опредељује јавно за Тита и НОВЈ. Из Москве је отишао за амбасадора у Вашингтону. Александар Животић, „Станоје Симић: Прилог биографији”. У: *Југословенска дипломатија 1945–1961*, уредник Слободан Селинић, (Београд: Институт за новију историју Србије), 223-241.

при југословенској влади у избеглиштву. Ту га је дочекао шеф војне мисије Чарлс Вилер Тајер, који је до тада био представник Сједињених Држава. Тајер се показао као врло искусан и проницљив, о чему сведоче његови извештаји и процене стања у Југославији у периоду пред крај рата. Есенцијалан закључак Тајеровог виђења ствари је заиста срж онога што ћемо имати прилике да пратимо кроз даљи ток догађаја – Титов однос према Англоамериканцима и Западу уопште, који ће бити одређен њиховим односом према Москви.¹⁴

Након две недеље боравка у Београду, амерички амбасадор је писао о Титу позитивно, оцењујући га као живописног и динамичног. Проценио га је и као војног генија, посебно након што је Тито прецизно временски предвидео трајање непријатељстава у Југославији. У међувремену, Тито је омогућио амбасадору Патерсону да посети сремско ратиште и разговара са немачким заробљеницима. Међутим, само пар месеци касније, Патерсон почиње да пише резигнирано о Југославији у сасвим другом светлу, као комунистичкој земљи, са отровном анти-америчком новинском (медијском) кампањом, у којој тајна полиција надзире свако село и заселак, где су војници лаки на обарачу.¹⁵

Међутим, ускоро долази до несугласица између америчке стране и југословенског руководства и НОВЈ до којих је дошло, пре свега, због спорних територија на којима се налазила југословенска војска – око Трста¹⁶ и на деловима аустријске државне територије (према границама из 1937. године), као и због мешања Југославије у грчки грађански рат, а нешто касније и због суђења Дражи Михаиловићу.¹⁷

Током 1946. године сукоби између Англо-Американаца и Југославије се продубљују. Западне агенције све подробније извештавају о „концентрацији” југословенских трупа на „Моргановој линији”¹⁸.

¹⁴ Т. Jakovina, *Američki komunistički saveznik...*, 20–35.

¹⁵ Исто, 23–45.

¹⁶ Више о томе видети код: Миљан Милкић, *Трићанска криза у војно-политичким односима Југославије са великим силама 1943–1947*. (Београд: ИНИС, 2012); Dragan Bogetić, Bojan Dimitrijević, *Tršćanska kriza 1945–1954* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2009).

¹⁷ John C. Campbell, *Tito's Separate Road. America and Yugoslavia in World Politics* (New York: Harper & Row, 1967), 1.

¹⁸ Морганова линија је линија раздвајања „Окупационе зоне А” којом су управљале британско-америчке војне снаге и „Окупационе зоне Б” коју је контролисала југословенска војска. Име је добила по генералу Вилијему Д. Моргану, тадашњем начелнику штаба Савезничке врховне команде, који је са начелником Генералштаба југословенске војске генералом Арсом Јовановићем договорио разграничење зона А и Б.

Југословенска страна оштро демантује ове наводе, уз тврдњу да је у питању кампања западних савезника, који покушавају да скрену пажњу међународне јавности са појачаних активности „терористичких квислиншко-фашистичких банди из зоне 'А' и из Корушке“ који упадају на територију Југославије ради подизања тензија како би се осујетило „објективно праведно решење овог осетљивог међународног питања”¹⁹

И поред оштрих нота које су међусобно размењивале и бројних инцидената, Југославија и САД су покушавале да током овог периода одржавају колико-толико нормалне дипломатске односе. Председник Тито се у експозеу на Другом ванредном заседању Народне скупштине ФНРЈ, поводом ратификовања уговора са Пољском, осврнуо и на односе са САД, рекавши да је „*дошло до мањег неспоразума услед тражења САД да Југославија призна све обавезе прошлих влада. Влада ФНРЈ, обавезана закључком Другог засједања АВНОЈ-а, морала је да поново испита и проучи обавезе бивших влада. У могућности сам да изјавим да је влада испитала обавезе ранијих југословенских влада и да прима те обавезе према САД. Сматрам да је тиме потпуно уклоњен неспоразум и омогућена пуна нормализација, не само дипломатских односа него и економске сарадње са САД*”.²⁰

На трагу ове Титове изјаве, 20. априла 1946. године америчка влада је одлучила да пошаље акредитивна писма за свог амбасадора у ФНРЈ. Истовремено је југословенско министарство иностраних послова доставило агреман за постављање новог амбасадора ФНРЈ у Вашингтону²¹ Саве Косановића.²² Председник САД Труман²³ је у писму Титу изразио очекивања да ће брзо бити решен проблем „Венеција – Ђулија (проблем Трста) на начин који је у складу са интересима свих заинтересованих страна” и уверење да ће се „недавно регулисање формалних односа” показати корисним у раном развоју „плодних политичких и економских односа”, које обојица прижељкују.²⁴

¹⁹ *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946, I*, документ 19, 44–46.

²⁰ *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946, I*, 40, 80–89.

²¹ *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946, I*, 52.

²² Сава Косановић именован је за амбасадора у САД 16. априла 1946. године. Био је нећак Николе Тесле, некомуниста, угледан и способан предратни политичар, генерални секретар тадашње Самосталне демократске странке.

²³ Хари Труман (1884–1972) био је 33. амерички председник у периоду од 1945. до 1953. У том периоду је капитулирала Немачка, бачена атомска бомба на Јапан, завршен Други светски рат, основане УН, створен Маршалов план и НАТО.

²⁴ *Dokumenta o spoljnoj politici Jugoslavije. Jugoslavija – Sjedinjene Američke Države. Poruke predsednika Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država 1944–1980*, (Београд: Архив

Иако су оба председника изразила очекивања за нормализацијом односа, проблеми су се низали. Американци су, 30. марта 1946, упутили ноту југословенској страни у којој су тражили да на суђењу генералу Дражи Михаиловићу, бившем министру војном Краљевске владе у избеглиштву, учествују као сведоци официри америчке војске који су 1944. боравили у четничком штабу. Поред овог захтева, у америчкој ноти се негира не само сарадња Михаиловића са окупатором, него и многобројни злочини које су починили четници. Југословенска влада одговорила је нотом 4. априла и тврдњама да су од новембра 1941. четници Драже Михаиловића сарађивали са Немцима, као и да је, упркос томе, у августу 1944. у штаб генерала Михаиловића стигла војна мисија америчке војске, на чијем челу се налазио пуковник Мекдауел. Стога је Врховни штаб Народноослободилачке војске упутио протест на који му је одговорено да је задатак мисије (иако је Мекдауел изјавио да је његова мисија пружање подршке и помоћи Дражи Михаиловићу) био прихватање пострадалих авијатичара које су спасили четници. Југословенска влада је у ноти подсетила да су снаге НОВ спасиле око 2.000 (две хиљаде) америчких пилота и истакла да ће бити примењена „пуна правда при истрази и суђењу Дражи Михаиловићу”.²⁵

Америчка влада је послала још једну ноту, 7. маја, у којој је поновила свој захтев да америчка влада буде обавештена о месту и времену суђења, као и о мерама које ће бити спроведене уз захтев да се омогући сведочење „оним лицима која то буду желела.” Југословенска влада није одговорила на ту ноту. Уместо тога, министар спољних послова ФНРЈ Станоје Симић, некадашњи амбасадор у САД, изјавио је, 23. маја у извештају Скупштини, да се увелико радило о мешању у унутрашње ствари суверене државе, и да управо због тога југословенско руководство никада није одговорило на ову америчку ноту.²⁶

Истовремено је и ситуација на демаркационој линији око Трста наставила да се заоштрава. Танјуг је наставио да извештава о наводним инцидентима у Трсту и „измишљеном концентрацијом југословенских трупа и тобожњим намерама Југославије да нападне савезнике у Трсту.”²⁷

Југославије, 2014), 19.

²⁵ *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946*, I, 42, 90–92.

²⁶ *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946*, I, 67, 159–162.

²⁷ *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946*, I, 76, 177–178.

Сходно томе, у близини демаркационе линије, 12. јула 1946. године, дошло је до чарке између америчке патроле и југословенских граничара. Американци су употребили ватрено оружје и том приликом су страдала два југословенска граничара, због чега је југословенска влада уложила протест.²⁸ Заоштравање односа између две земље све више се приближавало тачки у којој ни оружани сукоб већих размера није био немогућ. Још у мају исте године, услед недостатка нужних комуникационих средстава на територији Југославије, као последице ратних разарања, америчкој амбасади је било дозвољено да на земунском аеродрому користи један путнички авион за сопствене потребе. Међутим, нотом од краја маја то право амбасади је било ускраћено, уз објашњење да су саобраћајне везе у Југославији успостављене.²⁹

Америчка амбасада је одговорила да је још у априлу 1945. послала ноту југословенским властима са предлозима који су се односили на цивилну авијацију, али да није добила одговор. Зато је предложено да се поведу директни преговори између Министарства спољних послова ФНРЈ и америчке амбасаде који би се односили на све аспекте општег питања „америчког и југословенског ваздухопловства”.³⁰ У одговору Министарства спољних послова било је јасно да је то питање управо било повезано са проблемом прелетања југословенске северозападне границе.³¹ Још током лета претходне године, генерал Велимир Терзић је саопштио америчком и британском војном аташеу да се забрањују летови њихових авиона изнад југословенских положаја у зони Трста и северно од Марибора, уколико о томе не буде био обавештен Београд најмање три дана раније. Међутим, генерал Терзић није одговорио на питање да ли се ова мера односила и на Совјете. Дан касније је стигао одговор англоамеричке стране у којем је наведено да су сви његови захтеви били одбијени.³²

Убрзо је постало јасно да је проблем много сложенији и пре свега војног карактера и да се односио на константно прелетање америчких авиона преко територије Југославије без њеног претходног одобрења. Због тога се начелник Генералштаба југословенске армије

²⁸ *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946*, I, 92, 94, 206–207.

²⁹ АЈ, КМЈ, I-3-b-750, бр.772

³⁰ АЈ, КМЈ, I-3-b-750, бр.223

³¹ АЈ, КМЈ, I-3-b-750, бр.7137

³² Т. Jakovina, *Američki komunistički saveznik...*, 57.

генерал Арсо Јовановић³³ лично обратио америчком војном аташеу писмом, 10. јула, упозоривши га на озбиљност ситуације. Војни аташе је одговорио да је америчка влада недавно издала циркуларно писмо којим се забрањује америчким авионима прелетање преко територије пријатељских земаља без нарочите дозволе.³⁴

Америчка влада је уложила и приговор због учесталог „малтретирања америчких дипломата“ на цивилним летовима. Југословенска страна је јасно одговорила да су таква дешавања била могућа због константног кршења југословенског ваздушног простора. Следствено томе, ловци ваздухопловства Југословенске армије летели су веома близу америчких транспортера и чак симулирали ваздушне ударе на америчке инсталације на земљи.³⁵ Биле су то срачунате провокације које су имале за циљ да натерају Американце да поштују југословенски ваздушни простор. Стога је председник Тито у Савезној скупштини био принуђен да обавести посланике о масовним прелетима савезничких авиона, како војних (174 летилице) тако цивилних и транспортних (59 летилица), што је окарактерисао не само као повреду територије него и као угрожавање мира. Посебно је нагласио да су 26. марта ваздушни простор Југославије надлетела чак 34 авиона.³⁶

Озбиљна криза кулминирала је 9. августа. Тито, који је тада био у Словенији, описао је сопствено искуство у вези с тим дешавањима. Током редовних активности, Титу је скренула пажњу бука авионских мотора. Тврдио је да је видео „једног нашег ловца“ који је облетао око транспортног авиона. Већ у следећем моменту, Тито је чуо један кратки рафал, затим неки јачи шум и звук који је личио на „ударац о земљу“.³⁷ Два сата касније, добио је извештај о догађају. Поручник Зечевић и заставник Станисављевић из 254. ловачког пука у совјетским авионима ЈАК-3 пришли су америчком транспортеру С-47, који је био на свом редовном лету између Рима и Беча, користећи сталну

³³ Арсо Јовановић (1907–1948) био је први начелник Генералштаба Југословенске армије (ЈА), од марта 1945. године. Године 1946. одлази на школовање у Москву. Током 1947. године је унапређен у чин генерал-пуковника. Након раскида са СССР-ом и доношења Резолуције Информбироа, подржао је Резолуцију. Покушао је да побегне у Румунију, али је смртно страдао од хитаца југословенске граничне патроле.

³⁴ *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946*, I, 118, 268–269.

³⁵ Lorejn Lis, *Održavanje Tita. Amerika, Jugoslavija i Hladni rat* (Beograd: BMG, 2003), 34–35; T. Jakovina, *Američki komunistički saveznik...*, 58.

³⁶ T. Jakovina, *Američki komunistički saveznik...*, 58, *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946*, I, 40, 85.

³⁷ *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946*, I, 128.

руту преко Удина и Клагенфурта и присилили га да слети на поље удаљено 12 км од Љубљане, уз тврдњу да је авион без дозволе ушао у југословенски ваздушни простор.³⁸ Југословенски пилоти су, према сопственим тврдњама, више пута давали знак америчком авиону али нису добили повратну реакцију, па су због тога приликом приземљења авиона били принуђени да отворе ватру. У транспортном авиону налазило се десет особа, осам војних лица и два цивила.³⁹ Тадашњи командант 254. пука Ђорђе Кешељевић је, по сопственом сведочењу, у време догађаја био на ручку у мензи. Потврдио је да је пре самог узлета Станисављевићу и Зечевићу дао усмену инструкцију да слободно оборе авион уколико не буде било одговора из авиона. Додао је да је пилотима рекао да уколико дође до проблема могу завршити и у затвору, али да би у случају рата са Западом били похваљени.⁴⁰

Сједињене Државе су упорно тврдиле да се радило о ненаоружаном путничком авиону који је морао да скрене са курса због лоших временских услова. Нагласили су да су пилоти били убеђени да се налазе изнад Удина, и да су им се крила заледила, те да су летели уз помоћ уређаја, без навигатора. С обзиром на то да су ловци који су их пресрели имали ознаке налик британским, амерички пилоти (капетан Вилијем Кромби) нису разумели сигнализирање које су им давали, све до момента док нису отворили ватру⁴¹. Том приликом је погођен турски држављанин, војни дипломата, који се налазио у авиону, а код кога су пронађени компромитујући документи на путу за болницу. Америчка страна је нагласила да су том приликом дипломати покрадене неке личне ствари.⁴² Испоставило се да су „личне ствари” биле ковчег са компромитујућим документима и да је тај

³⁸ *FRUS*, 1946, Eastern Europe, The Soviet Union Volume VI, The Charge in Yugoslavia (Shantz) to the Secretary of State, Belgrade August 11, 1946; Robert Lee Wolff, *The Balkans in Our Time*, (New York: W.W. Norton & Company, INC, 1978), 311; Bojan Dimitrijević, Dragan Bogetić, *Tršćanska kriza 1945–1954. Vojno-politički aspekti* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2009), 31.

³⁹ *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946*, I, 118; L. Lis, *Održavanje Tita...*, 35. T. Jakovina, *Američki komunistički saveznik...* 59; Milovan Đilas, *Vlast i pobuna*, (Beograd: Književne novine, 1991), 34; R.L. Wolff, *The Balkans in Our Time*, 311.

⁴⁰ Bojan B. Dimitrijević, *Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo i protivvazдушna odbrana* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2017), 58–59.

⁴¹ T. Jakovina, *Američki komunistički saveznik...*, 60., B. Dimitrijević, D. Bogetić, *Tršćanska kriza...*, 31.

⁴² Milovan Đilas, *Vlast i pobuna*, (Beograd: Književne novine, 1991), 34; T. Jakovina, *Američki komunistički saveznik...*, 60.

војни дипломата у ствари био један од главних људи у обавештајном систему Турске.⁴³

Југословенско министарство спољних послова је одмах сутрадан након инцидента, 10. августа, америчкој амбасади скренуло пажњу на велики број недозвољених прелета америчких авиона преко југословенске територије који су започели још фебруара месеца, да би тај број у периоду од 16. јула до 8. августа порастао на 172 авиона, од којих су 87 били бомбардери, 40 ловци и 45 транспортни авиони. Међутим, у ноти америчке амбасаде од 21. августа наводи се да је у наведеном периоду извршено само 74 лета, те да су, према томе, југословенске оптужбе биле крајње неосноване.⁴⁴ О инциденту је у послеподневним часовима 10. августа обавештен и амерички генерални конзул у Загребу Т. Ј. Хохентал, који је одмах сутрадан, 11. августа, дошао на место удеса. Приземљени авион налазио се на свега нешто више од 300 метара од пута Љубљана–Крањ. Летелица је била видно оштећена, „на репу су биле видљиве рупе од метака, а искривљени пропелери били су далеко од трупа авиона.”⁴⁵ Хохентал је известио да их југословенски официр, који је био задужен за контролу тог подручја, иако уљудан и љубазан, није пустио ближе од педесет метара од авиона. Конзул је потом у седишту ОЗН-а затражио дозволу да види затворену посаду и путнике приземљеног авиона, али су га одатле упутили у команду Четврте армије у Љубљани. Војне власти су одбиле конзулов захтев, иако се он позивао на поштовање међународног права и обичаје. Објашњено му је да се о затвореницима југословенске власти старају на најбољи начин, да им је омогућена шетња по свежем ваздуху, храна у официрској мензи, као и право на бријача и фризера, али да се налазе под строгим надзором до даљњег. Конзул је америчком отправнику послова Харолду Шанцу у извештају написао да сматра глумом грешком југословенских власти онемогућавање посете заробљеним члановима посаде и путницима.⁴⁶ Стога је америчка амбасада 13. августа послала протесну ноту, на коју није одговорено. Следећег дана амбасада је послала још једну ноту путем које је упознала југословенско министарство спољних послова са чињеницом да је влада САД наредила истрагу по питању америчког авиона, али да се она не може спроводити због тога што амерички

⁴³ Т. Јаковина, *Амерички комунистички saveznik...*, 60.

⁴⁴ АЈ, КМЈ, 1-3-6/751, бр. 404.

⁴⁵ Т. Јаковина, *Амерички комунистички saveznik...*, 61.

⁴⁶ Исто.

представници не могу разговарати са посадом, што представља повреду принципа одредаба међународног права које се примењују у пријатељским односима међу државама.⁴⁷ Међутим, већ у следећој ноти, од 16. августа, америчка амбасада је пренела жаљење због „ненамерног” прелета авиона „упркос постојећим инструкцијама да се избегава та територија”.⁴⁸

Ако је инцидент од 9. августа деловао као озбиљно нарушавање односа две земље, онда је оно што се десило 19. августа драматично доказало да ситуација може бити још гора и далеко превазићи дипломатски инцидент. Наиме, још један амерички транспортни авион С-47 бр. 4374 са пет чланова посаде полетео је са аеродрома Тулн у Бечу за Удине, где је по реду летења требало да стигне у 10:20. часова. Авион је био изнад Клагенфурта око 09:50, да би у 10:07 посада јавила да се на њих пуца са југословенске територије.⁴⁹ Југословенски пилоти Водопивец и Кнежев из 112. ловачког пука код Бохињске Бистрице су после неколико упозорења отворили ватру на амерички авион.⁵⁰ Погођен, авион се, према речима очевидаца, срушио близу Бледа. Америчка амбасада и војни аташе су позвали југословенске војне и цивилне власти да помогну у проналажењу преживелих, што је несумњиво потврђивало да је овом приликом дошло и до губитка људских живота. Министарство иностраних послова ФНРЈ је, 20. августа, у одговору потврдило да је највероватније жртва било, али је понудило и своју верзију догађаја, по којој су југословенске ваздухопловне власти позвале амерички авион на спуштање, када се појавио изнад Бледа у јутарњим часовима. „Када је авион одбио да се спусти, југословенски ловци принудили су га на спуштање. Авион се при спуштању запалио и срушио.” У првим извештајима очевици су навели да су видели да су из авиона искочила два члана посаде са падобранима. Касније се испоставило да се радило о две бензинске бачве умотане у шаторско платно. Ниједан члан посаде обореног авиона није преживео.⁵¹ Влада ФНРЈ изразила је жаљење због несреће која се догодила, али је одговорност пребацила на „власти

⁴⁷ АЈ, КМЈ, 1-3-6/751, нота бр. 385 (13. август 1946.) и нот абр.387. (14. август 1946.)

⁴⁸ АЈ, КМЈ, 1-3-6/751, нота бр.395 (16. август 1946.)

⁴⁹ АЈ, КМЈ, 1-3-6/751, нота бр.403 (20. август 1946.)

⁵⁰ B. Dimitrijević, *Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo...*, 59; B.Dimitrijević, D.Bogetić, *Tršćanska kriza...*, 31.

⁵¹ АЈ, КМЈ, 1-3-6/751, нота бр.9880 (20 август 1946.), нота бр.10100 (23. август 1946.).

које зависе од америчке владе” и посаду која није послушала позив југословенских власти, и обећала да ће одмах провести истрагу како би се сазнале „све појединости овог жалосног инцидента”.⁵² У исто време, у Паризу на Мировној конференцији која се одржавала од 29. јула до 15. октобра, амерички државни секретар Бернс разговарао је са потпредседником владе ФНРЈ Кардељом. Одговарајући на оптужбе о обарању авиона, Кардељ је тврдио да није био довољно упућен, као и да су постојали бројни докази о честим, неовлашћеним прелетима и да је могуће да се то десило зато што је авион кршио југословенски ваздушни простор.⁵³ Совјетска влада је исказала радост због заостравања односа Југославије и САД. „Молотов је у Паризу скоро грлио Кардеља због обарања двају америчких авиона у Југославији, али му је истовремено скренуо пажњу да не буде оборен и трећи.”⁵⁴

Однос са САД се додатно заострио, па је штампа, попут „Дејли њуза”, захтевала да се у име одмазде за оборене авионе и страдалу посаду баци атомска бомба на Београд.⁵⁵ Сједињене Државе су, 21. августа, упутиле југословенском отправнику послова у Вашингтону ноту у којој се јасно наводи да није у питању „несрећа” већ смишљени поступак југословенских власти. Такав поступак југословенских власти назвале су „нечувеним” за земљу која тврди да је савезничка и пријатељска. На крају ноте се захтевало да се одмах ослободе чланови посаде авиона који су задржани у притвору од 9. августа и то у року од 48 сати. У противном, САД су запретиле да ће се обратити Савету безбедности УН.⁵⁶ Сједињене Државе су оштро протестовале јер ни након 12 дана од инцидента они нису ослобођени.⁵⁷

Озбиљност ситуације налагала је да се читава ствар подигне на највиши ниво. Амерички амбасадор у Југославији Патерсон се састао са Титом на Бледу 22. августа 1946. године. Патерсон је најпре пренео поздраве председника Трумана и америчког државног секретара Бернса. Закључио је да су односи између две земље веома затегнути и да ће он, као амбасадор, учинити све да их побољша. Констатова-

⁵² L. Lis, *нав.дело*, 35; А ЈБТ, КМЈ, 1-3-6/751, нота бр. 403 и нота бр. 9880; Т. Jakovina, *нав.дело*, 62–63.

⁵³ Edvard Kardelj, *Sećanja. Borba za priznanje i nezavisnost nove Jugoslavije 1944–1957* (Beograd: Radnička štampa, 1980), 86–87., Ivo Visković, „Односи Југославије и Сједињених Америчких Држава”, *Jugoslovenski pregled*, 1 (1988), 26.

⁵⁴ M. Đilas, *Razgovori sa Staljinom*, (Beograd, Književne novine, 1990), 86; M.Đilas, *Vlast i pobuna*, 34; Т. Jakovina, *нав.дело*, 66.

⁵⁵ M. Đilas, *Vlast i pobuna*, 34.

⁵⁶ L. Lis, *нав.дело*, 36; А ЈБТ, КМЈ, 1-3-6/751, нота бр. 404, нота бр.406.

⁵⁷ АЈ, КМЈ, 1-3-6/751, нота бр.406.

вао је да америчка влада разуме да су „свађе на југословенско-италијанској граници, судбина града Трста, споразуми о репарацијама, дунавски шлепови и дунавска пловидба, допринели неразумевању између наше две нације.”⁵⁸ Додао је да је и југословенска влада значајно допринела неразумевању, пре свега непријатељским понашањем југословенске штампе према амбасади и, на крају, обарањем два не-наоружана америчка авиона. „Пре годину и по дана Ви сте срдечно дочекали наше авионе; сада их обарате!”⁵⁹ Броз је уверавао Патерсона да се убудуће неће отворати ватра на америчке авионе, али није пропустио да укаже да су ти прелети истовремено били и вид угрожавања југословенског суверенитета. Тито је обавестио америчког амбасадора да је већ претходног дана (у тренутку када је достављена америчка нота у којој се тражи хитно ослобађање чланова посаде) југословенска влада донела решење да се „обуставе сва ограничења кретања односних лица наметнута за време и у интересу саме истраге”, као и да америчка влада може у свако доба да располаже авионом на земунском аеродрому. О томе је обавештен и конзул Хохентал, који је тог јутра, у 7.30, преузео „сва лица”. Тито је и писмено обавестио амбасадора у писму следећег дана. На крају писма је потврдио да ниједан члан посаде авиона срушеног 19. августа није пронађен.⁶⁰ Међутим, у писму Титу од 24. августа Патерсон износи другачије виђење ситуације по питању проналаска чланова посаде авиона. Наиме, он је тврдио да је „једна патрола југословенске милиције стигла на место пада сат и по након што је авион срушен. Она је чекала на вишу истражну комисију све до касно следећег дана, али нико није дошао.”⁶¹ Пронађени посмртни остаци почели су да заударају, па су милиционери одлучили да „уз помоћ неких немачких заробљеника” покупе остатке у један сандук и покопају га у оближњем селу Копривник, на гробљу, „у једном углу гробља, близу хрпе смећа (...)на начин који је примерен више сиромасима за које се нико не брине, неголи официрима и војницима једне пријатељске нације.”⁶² Патерсон надаље, дипломатским речником, пребацује одговорност на Тита тврдњом да „се све то одигравало у Вашој непосредној близини, Маршале, како изгледа Ви нисте били обавештени”. Надаље,

⁵⁸ АЈ, КМЈ, I-3-6/752 (22. август 1946.)

⁵⁹ АЈ, КМЈ, I-3-6/752 (22. август 1946.)

⁶⁰ АЈ, КМЈ, I-3-6/751, бр.10100 (23. август 1946.)

⁶¹ АЈ, КМЈ, I-3-6/751, Патерсон Титу, 24. август 1946.

⁶² Исто.

амбасадор је обавестио Броза да су његови људи из амбасаде ископали сандук, раздвојили остатке, покушали да их среде заједно са осталима који се још проналазе поред места пада, како би их пренели у Београд и сахранили на америчком војном гробљу. Патерсон је изразио очекивање да том приликом југословенска страна одреди почасну стражу и пратњу југословенског ваздухопловства за пренос остатака.⁶³

Дан пре него што је ово Патерсоново писмо уручено Титу, маршал Југославије је примио у својој резиденцији на Бледу тројицу англоамеричких новинара. Били су то Џорџ Палмер из „*Associated Press of America*“, Артур Брандел из „*New York Times-a*“ и Ловет Едвардс из британског „*The Daily Telegraph-a*“, Новинари су желели да сазнају да ли Тито мисли да су повреде југословенског ваздушног простора биле намерне и, уколико јесу, са којим циљем. Тито је јасно и недвосмислено одговорио да јесу, а да је циљ био показивање војне моћи, „заstraшивање нашег родољубивог становништва, с једне стране, а храбрење противнародних елемената у Југославији, с друге стране.“⁶⁴ На питање да ли ће југословенске власти и надаље поступати исто као у случајевима од 9. и 19. августа, маршал Југославије је експлицитно одговорио да је „строго наређено да се не смије пуцати на транспортне авионе који би повриједили нашу територију без дозволе или потребе.“⁶⁵ Тито је искористио питања англоамеричких новинара како би закључио да су Југославија и Народноослободилачка војска (НОВ) „показали према савезничким авијатичарима да су спремни, макар и по цијену жртава, пружити помоћ авијатичарима који су у нужди.“⁶⁶

И поред уверавања које је Тито пружио англоамеричким новинарима, претходни догађаји су допринели продубљивању неповерења између две владе, од оперативног нивоа до самог врха. То неповерење се врло јасно огледало у меморандуму који је Патерсон послао Брозу 30. августа 1946. године. Амерички амбасадор је пренео захтев америчког државног секретара Бернса који „тражи хитну писмену потврду ове усмене изјаве да би могао дефинитивно да одреди будући став америчке владе према тим инцидентима, који ће – као што

⁶³ Исто.

⁶⁴ *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946*, I, 128; Josip Broz Tito, *Govori i članci*, II, (Zagreb: Naprijed, 1959), 293–295.

⁶⁵ *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946*, I, 128; 293–295.

⁶⁶ *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946*, I, 128; 293–295.

је истакнуто у ноти моје владе од 21-ог августа, коју сам предао Ва-шој Екселенцији – бити одређен према доказу напора југословенске владе да поправи учињено зло.”⁶⁷

Тито је, наиме, на састанку са Патерсоном изјавио да је наредио да се више не приземљују нити обарају амерички авиони над Југославијом, али то није поновио у свом писменом одговору од 23. августа. Промптно је одреаговао на захтев Бернса, што такође показује колико су односи били затегнути. Већ сутрадан, 31. августа, у ноти која је послата амбасадору Патерсону, Броз је потврдио следеће:

„1. Да југословенска влада заиста жали што су пострадали животи америчких пилота код случаја од 19. августа о.г. код Бледа, када је пострадао амерички транспортни војни авион, који није послушао знаке да се спусти;

2. као што је усмено изјављено са моје стране, а и писмено англо-америчким новинарима, ја сам издао наређење нашим војним органима да се не сме више пуцати на транспортне авионе, који би и намерно прелетали нашу територију, већ да се позову да се спусте, ако неће, да се утврди идентитет и саопшти Влади, која ће предузети потребне кораке на другом месту.

*Исто тако потврђујем моју, тада дату изјаву у име Владе, да сматрам ноту америчке владе, која је била на наше изненађење оштра према једној савезничкој земљи као што је Југославија, беспредметном, јер је Влада 24 часа пре предаје дотичне ноте, наредила да се посада авиона пусти и да може оставити нашу земљу. Посада је 22 августа т.г. у 07.30 часова примљена од америчког конзула г. Хохентала, дакле читавих 8 сати пре предаје ноте у вези са овом посадом.”*⁶⁸

Прелетање америчких авиона изнад југословенске територије се наставило и после ових разговора. Према подацима из ноте коју је америчкој влади, 30. августа, предао југословенски отправник полова у Вашингтону Сергије Макиједо, у периоду од 23. до 27. августа забележено је прелетање 11 бомбардера, 14 ловаца и 7 транспортних авиона. У ноти се захтевало покретање истраге и кажњавање пилота који су управљали наведеним летелицама. Влада САД спровела је детаљну истрагу о кретању сваког америчког војног авиона у Европи од 16. јула до 29. августа и дошла до следећих резултата: „За време периода од 16. јула до 8. августа 1946. године, свега 10 америчких

⁶⁷ АЈ, КМЈ, I-3-6/751, Меморандум маршалу Титу од америчког амбасадора Патерсона (30. август 1946).

⁶⁸ АЈ, КМЈ, I-3-6/751, бр.10381 (31. август 1946).

војних авиона летело је у близини ма које југословенске границе", уз закључак да су прелети које је забележила и регистровала југословенска влада сигурно учињени авионима неке друге државе. „Што се тиче периода од 10. до 20. августа, (...) америчко војно ваздухопловство је извршило свега 30 летова". Повреде ваздушног простора настале после 20. августа, влада САД је одлучно одбила, јер су сви летови на путањи Беч–Удине обустављени 20. августа, да би тек 25. августа била издата наређења за поновно успостављање те линије. Бернс је од америчког Здруженог генералштаба (Joint Chiefs of Staff - JCS) затражио сагласност да се за летове обезбеди ловачка пратња, а JCS је предложио да летове обављају бомбардери а не транспортери с пратњом. Предлог је усвојен, па су се летови обновили тек неколико недеља касније.⁶⁹

Приземљење и обарање авиона од 9. и 19. августа добили су свој епилог. Наиме, Стејт Департмент је поновио уверавања да амерички авиони неће прелетати југословенску територију, без претходне дозволе југословенских власти, осим у случајевима ако буду приморани околностима које не могу да контролишу, као што су лоше временске прилике, губитак правца или технички кварови. Овако наређење пренето је свим америчким ваздухопловним базама у средњој, јужној и источној Европи. Америчка влада изразила је очекивања да ће изрази југословенског жаљења поводом погибије америчких чланова посаде бити пропраћени понудом да се породицама „и оним људима који су зависили од несрећних жртава таквог југословенског поступка пружи пригодна одштета. Моја влада очекује да ће југословенска влада платити такву одштету, као и да ће платити одштету за уништавање и оштећивање америчких авиона и друге имовине, приликом та два југословенска напада”.⁷⁰

Међутим, југословенска влада обавезала се да исплати само одштету породицама погинулих (укупно 150.000 долара), али је одбила да прихвати одговорност за инцидент.⁷¹

Августовски догађаји су ескалирали до нивоа да је у решавању проблема морао да учествује лично Јосип Броз Тито. Иако је био по-

⁶⁹ L. Lis, *нав.дело*, 37; AJ, KMJ, 1-3-6/751, Одељење за информације Сједињених Америчких Држава; Америчка нота Југославији.

⁷⁰ AJ, KMJ, 1-3-6/751, Одељење за информације Сједињених Америчких Држава; Америчка нота Југославији.

⁷¹ L. Lis, *нав.дело*, 36; AJ KMJ, 1-3-6/751, Лично писмо председника владе маршала Југославије Јосипа Броза Тита бр. 10100: Писмо амбасадора Патерсона маршалу Јосипу Брозу Титу; нота бр. 10381, 31. август 1946. године.

стигнут компромис, југословенско-амерички односи су и даље били у фази стагнације. Међутим, само пет година касније, Југословенска народна армија, која је била одговорна за принудно спуштање једног и обарање другог америчког авиона, постаће корисник и уживалац америчке војне помоћи. Све указује на закључак да су турбулентни међународни односи у првим годинама након завршетка Другог светског рата захтевали флексибилност, брзе одлуке, вешту и искусну дипломатију.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори

Архив Југославије (АЈ), фонд 836, Кабинет маршала Југославије (КМЈ)

Објављени извори

Документа о спољној политици Југославије. Југославија и СССР. Сусрети и разговори на највишем нивоу руководиоца Југославије и СССР 1946–1964, том 1, Београд: Архив Југославије, 2014.

Dokumenta o spoljnoj politici Jugoslavije. Jugoslavija – Sjedinjene Američke Države. Poruke predsednika Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država 1944–1980, (priredili Miladin Milošević, Nada Pantelić), Београд: Архив Југославије, 2014.

Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946, knjiga I, Београд: Jugoslovenski pregled, 1985.

FRUS, 1946, Eastern Europe, The Soviet Union, Volume VI.

Литература

Broz, Tito, Josip. *Govori i članci*, II, Zagreb: Naprijed, 1959.

Bžežinski, Zbignjev. *Velika šahovska tabla*. Podgorica: CID, 2001.

Campbell, C. John. *Tito's Separate Road. America and Yugoslavia in World Politics*. New York: Harper & Row, 1967.

Dimitrijević, B. Bojan. *Jugoslovensko Ratno vazduhoplovstvo 1942–1992*. Београд: Institut za savremenu istoriju, 2006.

- Dimitrijević, B. Bojan, Bogetić, Dragan. *Tršćanska kriza 1945–1954*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2009.
- Dimitrijević, B. Bojan. *Jugoslovensko Ratno vazduhoplovstvo i protiv-vazдушna odbrana*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2017.
- Đilas, Milovan. *Razgovori sa Staljinom*. Beograd: Književne novine, 1990.
- Đilas, Milovan. *Vlast i pobuna*. Beograd: Književne novine, 1991.
- Kardelj, Edvard. *Sećanja. Borba za priznanje i nezavisnost nove Jugoslavije 1944–195*. Beograd: Radnička štampa, 1980
- Kisindžer, Henri. *Diplomatija*. Beograd: Klub PLUS, 2016.
- Jakovina, Tvrtko. *Američki komunistički saveznik. Hrvati, Titova Jugoslavija i Sjedinjene Američke Države 1945–1955*. Zagreb: Profil, 2003.
- Lis, Lorejn. *Održavanje Tita. Amerika, Jugoslavija i Hladni rat*. Beograd: BMG, 2003.
- Милкић, Миљан. *Трићанска криза у војно-политичким односима Југославије са великим силама 1943–1947*. Београд: ИНИС, 2012.
- Животић, Александар. „Станоје Симић: Прилог биографији”. У: *Југословенска дипломатија 1945–1961*. Уредник Слободан Селинић, 223–241, Београд: Институт за новију историју Србије, 2012.
- Visković, Ivo. „Односи Југославије и Сједињених Америчких Држава”, *Jugoslovenski pregled*, 1 (1988), 25–45.
- Wolff, Robert Lee. *The Balkans in Our Time*. New York: W.W.Norton & Company. INC, 1978.

Dr. Tatjana Milošević, Research Fellow,
Strategic Research Institute, Belgrade
E-mail: tatjana74.milosevic@gmail.com

SHADOWS OF THE WAR AFTER THE WAR: SHOOTING DOWN AN AMERICAN AIRCRAFT C-47 OVER YUGOSLAVIA IN 1946.

(Summary)

The Cold War broke out almost immediately after the end of World War II, but it lasted seven times longer. It was fought between the world's leading naval power (USA) and the world's leading land power (USSR) occupying space in the heart of Eurasia. In that global conflict, in the first turbulent years, Yugoslavia went from the most loyal Soviet satellite to a reluctant Western ally that received American military aid during fifties of the XX century. The close and friendly relations that existed after the end of the Second World War between the FNRJ and the USA will very quickly give way to disagreements between the American side and the Yugoslav leadership and the NOVJ, based above all on the disputed territories where the Yugoslav army was located - around Trieste and parts of the Austrian state territory (according to the borders of 1937), due to Yugoslavia's interference in the Greek civil war, and the trial of Draža Mihailović. Yesterday's allies will become enemies. In such a situation, a series of serious incidents took place that further strained relations with the West (USA). In spite of the harsh notes that they sent to each other, Yugoslavia and the USA tried to maintain normal diplomatic relations during this period. However, the problem became far more complex due to the constant overflight of American planes over the territory of Yugoslavia without prior permission. The first incident since August 9, when an American plane was grounded, indicated a serious deterioration in relations between the two countries, and the shooting down of an American C-47 on August 19 would dramatically worsen those relations. Preserved records of violations of airspace show that almost daily overflights and other violations of Yugoslav air territory in this area were present until the improvement of relations with the West in the period 1949-1950. year.

KEY WORDS: *Yugoslavia, United States of America, Tito, Paterson, the Tristan crisis, airplanes, incidents, negotiations, Yugoslav people's army.*